

«ТӨГЕРИК СТОЛ» КӨДӨӨ ТУДУУ, ООҢ АМГЫ БАЙДАЛЫ ПЕРСПЕКТИВАДЫ

Республикада көдөө туудун амгы байдалынын болаша перспективасынын дугайында соңуураган чагалаар редакцияга хей-биле келтирилген. Номчулардын соңуураган айтырыгына долу харынын бээр-биле көдөө тууду айтырынын харылап турар чамдык трестин эргелекчилерин ач чугага киржири-биле чалаан бис. Редакциянын «Төгерик столуну»

ажылынга СЭМП обкомунуң тууду килди-зини эргелекчиси И. А. Остапец, «Тыва көдөө тууду» трестин эргелекчиси Г. М. Шубник, «Тыва суг тууду» трестин эргелекчиси В. П. Сургутанов олар киржин, көдөө туудунуң хөгжүлүдизини, моон соң-гааргы перспективасынын дугайын чуга-лап, журналистерниң айтырыгына хары-лааннар.

«Көдөө ажил-агыйны улам ынай көдүреринин улуг программанын чедишкенин боттандыры капитал туудуну организастаары-биле дорт харылаалык. Көдөө туудуну хөгжүдөр дугайында сагыш салышкын партия-ның аграр политиказынын эң кол чугула тудуш кезээ

апарган. Бөгүнгү көдөө тууду — социал айтырыгларны шиптирлээрине кончуг чугула эвено. Көдөөнүң чурт-талга болгаш культура-амыдырал байдаларын үндези-ни-биле экижидерини курузун партия быжы-биле уламчылап турар».

(СЭМП Топ Комитетинин Чигине секретары эш Л. И. Брежневтик СЭМП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга келтирилген).

СЭМП обкомунуң тууду килдизини эргелекчиси И. А. Остапечин чугаазындан

— Капитал туудуну улам хөгжүдөрүни, оон бүдүрүлгө баазаны сайырдырынын айтырыгына СЭМП Топ Комитети, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлени доктаамал кичээлгеи угуландырып, ол талазы-биле доктаал шиптирлерини хүдөөп алган. Ылангыч СЭМП Топ Комитетинин июль, ноябрь (1978 ч.) Пленуму-рында ол айтырым чуга-лашканын тууду ажылынга Коммунист партиянын болгаш Совет азыктын аа сагыш салышкынын тодаргай керектеди.

Капитал тууду—улус ажыл-агыйынын чугула алыры. Индустрияны-да, көдөө ажыл-агыйы-да, үстүрүчү-да хөгжүлдөзү тууду-биле сырдык холбашканы билдирер болгай. Ылангыч оон бүдүрүлгө баазаны улам сайырдырынык, туудуга хөгжүдөрүчү тала-ча материалдарын болгаш конструкторларын, мураккап технологияны ажылаарыкче, ажыл-агый шипары беделдерине, материалдык болгаш күш-ажылы курбандырынын камнагалык болгаш чумагалык ажылаарыкче, күш-ажылды организастаарын улам экижидерине, туудуга бригадаларга арзын иштеринде кол кичээлгеи СЭМП Тыва обком, республиканын Министрлер Чөвүлени угуландырып, бүдүрүлгөнү, культура-амыдыралдык объектилерин болгаш чурттала баажынарын 1979 чылда ажылаага кирерини графини бадылаан доктаалды март айда хүдөөп алган. Тууду объектилерде, илангыч ажылаага кирер ужурулду туудуларда ажылдын байдалын СЭМП обкомунуң бюрократу-да, республиканың Министрлер Чөвүлениң хурамында чугааламын турар. А ажылаага кирер объектилерде ажылдык чорун турарын доктаамал чырылду турарын республика солунарының редакцияларына, Телевидение болгаш радио даячылыгынын комитетинге дааскав болгай.

«Шың солунуң арчыны-рында тууду темиз кол черин ээлеп турар деп билер кижини мен. Ылангыч ажылаага кирер объектилерде ажылдын бадыламы, туудуга чедер-чест-пестерин шын илереди, мураккаптарын дуржулагынын дугайын солунуң арчынарын-га чырылду турары багай эвес. А республикада көдөө туудуну амгы байдалын болгаш перспективасын чугаала-жыры-биле «Төгерик столу» организастап, туудуну хары-лап турар удурун чамдык шиптирлерини мунда чалаан эхест-теги, көдөө туудуну моон соң-гаар улам хөгжүдөрүчү чүчү кылдып ужурулду—деп айтырым оларга салып турары—тууду ажылдыкче редакция коллективиниң кичээлгеи угуландырып тура-рынын херезинди.

— Оңу беш чылдын эртен 3 чыл 9 айларнда каным кол-кол объектилерин ажыла-лаа киргенди, Иван Александрович?

— Ол үенин дургууда кылдыр амыккан ажылдар тоску беш чылдын ичинде иртак хей. Ажылаага кирер ужурулду объектилерин чогур хууза-шылда дуулар, ажылдык белик шипары кылдыр дээр республиканың тууду-агыйны, инженер-техникниң ажылдаачы-лар кылдык ажылдаачыны демделээр чугула.

Туудуну кылдыры, ову графикте амыккан хуузаала дамылаага киреринге кол-ла чүчү—чегир санын тууду материалдары-биле хандырыл-галдан хандырыл. Ол талазы-биле бисте чедер шиптирлет-тинерини турар айтырылдар, бергелер турга-да, оларны ажыл эртерини хемчеглерин ач турар бис. Ылангыч «Ту-дуду кезектери» комбинаттың аде дерлелгичке чогур ки-

чээлгеи салдырган. Оон баш-тайгы эвчээ туудуларга 70 муң кубометр чыпм элтээр демир-бетонну бээр, а ийгиң эвчээ—98 муң кубометр илангыч бетонога чедер күчүдү. Ычан чылда-ла 80 муң дөр-белчин метр чурттала шөлүн ажылдаага кирер күчүдү бол-ду. Ында ажыл ам-даа үр-гүлүдүп турар.

Бо «Төгерик столду» ажы-лында кирер турар Г. М. Шубниктин, В. П. Сургутанов-тун удурун турары трестер-ниң бүдүрүлгө баазаларын улам сайырдыр дээр ажыл-дарында чедишкенин чоруп турар. Ылангыч «Тыва көдөө тууду» трестин бүдүрүлгө баазаны улам угулган, көдөөнү тууду-агыйны херезелдин хандыры-биле эвчээ эвес ажылдар инда кылдынып тур-ар. Ол шыкша «Тыва сохкоз тууду» каттыжымшыкынын бүдүрүлгө баазаны бээр тур-густунан. Мал кажаларында, чурттала туудунуң объекти-лерин херезлээр чамдык ма-териалдарында аааа кылдып эге-лээр.

Чылда 100 муң кубометр керамит-сай күчүдү завод ажылдаага кирген. Ол база туудуларга, орук туудуна чугу-ла материал болгай.

В. И. Ниени аттың «Тыва даг-дуга» комбинаттың ийгиң эвчээ, Элегес-Аксинда керамит хана материалдарының заводунуң бирга эвчээ, «Ту-дуду кезектери» комбинаттың чылда 50 муң дөрбелчин метр чазаныла кылдылары бүдүрер күчүдү иш ажылдап кылдыр завод, ачы-дуза чедер бү-дүрүлгелерини комплекстиң баазаны, чылда-ла 200 муң тонна асфальт бүдүрер завод, 340,5 муң дөрбелчин метр чурттала шөлү, 3925 өөрөн-кичкешкодалар, 2900 урулгарга ислер, 237 муң баш хойга кажалар дээр оон-даа хей объектилерин тууду-агыйны ажылдаага кирген. Бо чылды тоску беш чылда туудунуң ийгиң хемчээлгич чедер ужурулду бис.

— Кандам чээ-чаа туудулар-ны моон соңгаар ажылаага кирер ирги?

— Тууду материалдарын бүдүрер адырже кол кичээлгеи иштерини угуландырып турарын чугааладым. Цемент—тууду-да эң чугула материалдарын би-рээ. Ону Саян артында бистин тууду-агыйны соертуп турар бис. Ыччалда-да оон соертүлгө үенинде иштерини, туудуларга чедишпей турарын барымааладым. Бистин республикага цемент заводун туудуларын дугайында айты-рым республиканың удурун организастаары СЭМП Топ Комитети-нин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлениге тургуска. Ол айтырыг ам шиптирлетинге: чылда 280 муң тонна цемент бүдүрер заводтуң тууду 1981 чылда Чээ Шаган-Аргы хоорайга эгелээр. Ам цемент-ге бистин чылда херезелгич — 150—160 муң тонна.

Чыпм-элтээр демир-бетон кылдылар бүдүрер заводтук тууду үргүлүдүп турар. Ол база туудуга чугула материал болгай.

Туубуфта херезелгич хандыры талазы-биле улуг хемчээлдиң ажылдар кылды-рып турар. Элегес-Аксинда керамит хана материалдарын заводунуң ийгиң эвчээ 1980 чылда ажылаага кирер. Ол завод Совет Эвилелинде чүлге ийгиң ийгиң эвчээ-тур. Ычангыш техниктер чамдык дерик-херекселдер чарытын турар, чогур иштерде чедер ову ажылдаары эвчээ эвес

«Тыва көдөө тууду» трестин эргелекчиси Г. М. Шубниктин чугаазындан

«Шың» солунуң редакция-зы көдөө туудунуң айтыры-ларыкче кичээлгеи күштел-дирип, ол айтырым-чугаала-жыл турарына «Тыва көдөө тууду» трест бодунуң тала-зында кончуг таарымын, ол бисте-даа, редакция-даа ажыктык болур деп болуп тур мен.

Оңу беш чылдын дөрткү чылдында «Тыва көдөө тууду» трест багай эвес ажылдап кел-ген. Трестин № 62, 741, 957, 1070 КМК-ларынын коллек-тивтери эртен төс айларны планын ооналаларын чедишкенин күчүстөдү. Трестин үстүрү бүдүрүлгө-рини бая эки ажылдап. Бар-анын продукцияны бүдүр-үрүчү-да, сайгарынын-даа планын ажык күчүстөдү. Де-мир-бетон кылдылары 100 ку-бометр, даяк материалла-рын 1070 кубометрге, азы-а-зыла кылдылары 5446 дөр-белчин метри пландан ажы-р бүдүрер. Ол эдгере трестин демир-бетон кылдылар заводун, Туранин иш белеткээр пунктунуң коллективтерини кылдык ажылдаанын түң-дүр.

Объектилерин ажылдаага кирерини планы колдуула күчүстөдү турар. Бо чыл-дын эртен төс айларнда 7009 да малга кажаларын, керамит заводун, 3000 тонна минералдык чемичилдиге шыккаар складтын, 10 муң хейт, 18,7 муң дөрбелчин метр үстүрүлгө шөлүн, «Совет Трест» совхозта 50 орунуг, «Шекээр» 90 орунуг урул-лар сазтарын көдөө тууду-жу-

лар тууду дооскан, ажылда-га кирген.

— Ростовчуларын «Хожу-дан турарар чок ажылдаар» деп эгелешкенин КМК-ларда деткин турарын чугаалап көрүдөр, Геннадий Макарович?

— «Хожудан турарар чок ажылдаар» деп эгелешкенин деткээм, боттарына алган соци-алист күчүлгелерини хууза-бетинде күчүстөдү тууду коллективтер тресте бар. № 62 КМК-дан А. Черепановниң бригаданы беш чыл планын 3 чыл эс айларда күчүстөдү. Туранин иш белеткээр пунктунуң коллективтерини октябрьни 1-ге чедер оңу беш чылдын 4 чылдын планын күчүстөдү рапорт-таан.

№ 741 КМК-дан К. Оржак-тан, № 62 КМК-дан Н. Ура-зовтан, № 1317 КМК-дан В. Ульяховтун бригадалары свертлоочуларын «Бригадалык беш чыл планын—эвчээ санын состав-биле» деп эгелешкенин деткээм, бригадаларын бир-бир кижини хоста-а, а күш-ажылдын бүдү-рүлгүчүн мурунда алган хейт-лээлгичке ийгиң 10,7 муң дөр-белчин хуузага шөлүн, чедишкенин ажылап турар-лар.

№ 741 КМК-да Шойлар-оол Күжүгеттин бригаданы ооза шыгаралар турар. Ында күш-ажылды сагалта-чуруму эки, ажылды организастааы белк-ленделде. Олар ийи квартиралык бир чурттала баажыны шак-бетондан 4,5 хомукта ээлеп, доокуп турарлар. Ол бригадаларын дуржулагынын өөр-өнү көөрү салып турар.

Чедишкени-биле чеге-лештир «Тыва көдөө тууду»

га баажыларын тууду эгелээр. Ындык баажыларга эгелээр, оок суг болгаш саала системаны, канализацияны кылдыр.

Трестин бодунуң болгаш КМК-ларын бүдүрүлгө баазаларын тууду «Тыва көдөө тууду» тресте кол айтырыглар-ның бирээ. Туудунуң баазаны быжылаава болза, сал-дынган согулалары күчүстө-ри берге. Ол шыкша туудуну турар объектилерини алаа эр-гежок чугула дерик-херексел-дер-биле чегелешкенин кичээл-геи күштелдирерини көрүп турар бис. Мунда илангыч чыгыкчылар-биле ажылды эки-жидери чугула.

Кызылда уксаяжымдык ставцияны, «Россия» сов-хозта 1200 баш бола мал азы-раар комплексти тууду трес-тин тууду турары улуг объек-тилер оо Культура-амыдырал болгаш урулгар албан чеге-риниң туудуларын ийгиң түдү-рүлгө баажыларын эвчээ эвес хууза ээлеп турар. «Чы-раа-Баажыла» 90 орунуг, «УТКА 25 чымы» совхоз-та 140 орунуг урулгар сал-дыны тууду чоруп турар. «Шам-балыда» 320 өөрөнкич өөр-өнү, Самгалыда—624, Сесеринде—192 өөрөнкич өөр-өнү школарын, Чыла-нада 600 суртулга профтех-училищени көдөө тууду-агыйны тууду эгелээр. Шурмуң суурда, «Революцияны чык-бышмы», «Кызыл тарактын», «Шамбалы», «Шекээр» сов-хозтарда күбүртерин КМК-лар тууду турар.

«Мергежилди» кадрларын белеткээр улам ийгиң эки-жидер болгаш оларны тууду-га быжылап талазы-биле хем-чегер дугайында доктаалы

Эртен үш квартаалдаа ажылдаага кирер ужурулду объектилерден «Кызыл ту», «Ак-Туру» совхозтарда се-пелде мастерскларын, 40 муң кеш азыраар комплекси, «Шам-балыда» клуб чогур үе-шаан-да ажылдаага киртирээм.

— Көдөө чурттала ба-ажынарын чагайжымды тууду канчаар көрдүңүп турары?

— Амгы үе көдөө суур-ларда кангыс каз чурттала баажынарын тууду турар. Оң бирги беш чылда районнар төптеринге 2-3 каз чуртта-

СЭМП Топ Комитетин болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлени бо чылды хүдөөп алган болгай. 2000 ажык кижилг бистин тресте мергежилди кадрларын белеткээр, оларны туудуга быжылаары бирги чеге-рини айтырым болуп тур-ар.

№ 6 профтехучилищени дооучулары даячыларын, электротехниктерин «Тыва көдөө тууду» трест чылдында ач турар. Профтехучилищ-терден 120 дооучуку бол-гаш техникумларын, инсти-туттардан 13 анык специали-стерин трест бо чылды ажы-лаа хүдөөп алган. Ыччалда-даа ажылдаачынын ажылдан үнери ам-даа хей болуп турар. Оң чол-ла чылдааны—тур-тув оран-саванын чедишпей. Амгы үе чедер тресте болгаш КМК-ларда 310 киж чуртта-га баажы-биле хандыртын-маан, оларын тус кварти-ра-биле хандылар дээр бис. Дооучу арга-хемчеглерин ач тур-ар бис.

Бо чылды төс айларында ийжер-техникниң ажылда-чыларда 25 киж Олекс Бар-нуу, Курган, Новосибирск хоорайларын өөрелде чеге-рини курстарына билин бе-дилди, өөрөгөм келген.

СЭМП Топ Комитетинин, ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-ленин доктаалы амдырал-га боттандыры-биле хемчег-лер ажылдап кылдынган бол-гаш ул доктаалды амдыла удуртулга болдуруш, моон-даа соңгаар эки ажылдаары бистен негеттөөр-дир.

«Тыва суг тууду» трестин эргелекчиси В. П. Сургутановтун чугаазындан

Бисте немелде ооналалары бер-ген. Ол база-ла эрте күчүстө-ри. Партия болгаш чыктык планнашкынын болгаш ажыл-агый механизмин сайырды-гайжыдыларын дугайында хү-дөөп алтылган доктааларын бистин ажылдаачыларынче деткип, бүдүрүлгөнү ажык-тын, ажылдык шипарын бе-дилдеринге дуулаар чугула документтер деп санап тур-ар.

«Тыва суг тууду» трестин кылдыр ажылды көдөө ажы-лаа бүдүрүлгөсүн хамар-жыр. Сугтарылга-системаларын тууду, малгагыш тууду-нын кургадары, оларларын сугаттыларын, куудуктар казы-ры дээр оон-даа эске амы-дарын бистин коллективтер-висте кылдып турар.

Бо чылдын 20 млн. ажык рубльдин ажылдарын кылдыр планын бис, чыл төчүтүңүдү чурт 3 млн. хире рубльдин шиптедип амыр артка. Бо чылдын «Шекээр» совхозту сугтарылга системаны, Бар-нын-Хемчик районда чымыр-лаа участвогун, Дүргөде 600 гектар сугтарылга шөлүн, Чер-бинин чымырлаа тарым тур-бар черини сугтарылга, Бар-нын-Хемчикте 700 гектар тарылга шөлүнү сугтарылга системаны болгаш оон-даа эске объектилерин ажылдаага кирерин планнаштыган.

— Моон мурунда чылдар-да тууду доостуман болгаш ажылдаага кирбей барган объектилерини саны чеже ир-гү, Виталий Петрович?

— Эртен чылдардан шил-чкел келген туудуларын саны эвчээ эвес. Чыкээлээр, 1978 чылда ажылдаага кирер ужурулду туудулардан 12 объект бо чылче шилчээ. Оларнын санын 8 чедер кы-зырлар дээр трестин матери-алды кураларын болгаш ажылды күжүң мунда моон соң-гаар канды-даа бүдүр-гөдү тууду чериниң ажылы ажылдаага кирген амы шил-чкелди амы объектилерини барымаалаа үлгерип партия, чыктык соертү доктаалы-рында амык болгай, күчүстөдү бистин күчүстөдү.

Трестин бүдүрүлгө коллективтери оңу беш чылдын планын ооналаларын чедишкенин күчүстөдү оор. Ол план бо хүндөдө күчүстөдү турар ужурулду, мынд боз-жук, үстүк организаныс

ажык дүжүттү адыныс. Оон-биле солуналарын, садаларын бүрү хандырыш, артка-ны ажыктынарга чик- өр-төккө сактап.

Бисте ам-даа 150 хире ажыкчы негеттин турар, чурттала баажынары бар болганда, оларын чегелееп алдыр арга бисте бар.

Материал-техникниң баазы-биле болгаш келер үедеги со-рулгаларынча хандырыштыр кыш эс. Трестин бүдүрүлгө баазаны улам кабартары кардуу турар. Чыпм-элтээр демир-бетон кылдылар завод-дунга буга дежөөгө салыр коопшалаарын массалык-биле кылдып эгелээр. Ычангыш суг-тарылга системанын буга-ларын моон соңгаар чылдык кайы-даа үенинде доктаамал чорудар аргалык апар бис. Ыраннык оларларда малчы-нарга хей куудуктарын казып турар бис. Моон мурунда чылдарда куудуктарын доо-ру-биз эвчээ бажынарын тууду турган. Ам оңу бот ханаалар-биле туудуларын бистин тууду-жуларын шиптедип алган. Ындык бажынын үш тууду-жу үш хүн ээлеп турар. Ычан-гыш бир кижиге оонаштыр күш-ажылды бүдүрүчүлүк бөлөө. Нантыва-биле трестин ажыкчы бүрүзү чылда 10 муң рубльдин ажылы кылдыр планын 12—14 муң кылдыр күчүстөдү турар. Ол эдгере РСФСР-де эки күрүгүлгө бистин бистинге санылып турар. Бистин ажылдаачының Но-воеряск, Батайск, Мадок хоорайларга тускый мергежил-ди негел ач турар. Келер чыл-дын боттарынык өөрелде комбинаттың ажылар деп план-га турар бис.

— Паралла чегелери-биле харылааны кандык аныктыг тургузар болза эки деп бодалар силер?

— Журналистерини бисте чедер турар дуузын үстү-үге чугаала мен. Ажыкчы-ста чегелер хей, илангыч күш-ажылды организастааш-кынылда, мураккап дуржу-лагы негеттеринде. Ол дуга-йын бижир болза эки, «Крас-ноярский рабочий» солунуң үстүңкүлүк редакция кылдып, тууду-агыйны тускый солуну-гашты үлдүрүп турары мак-таным. Ол практиканы бисте ажылдап тура кандыкты, илангыч мураккаптарын дур-жулагынын негеттерин бижир-чири сөлөмөн манай турар бис.

Ажылды хандырылаанын кылдыа ажылдан турар деп үстүңү чугаала мен. Ол кылдынын магазынери бол-гаш столоваялары районнар-да ажылдап турар. Ажылдаачы-нын ачы-чем хандырылааны экижидер соорула-биле Мара-чкыла хазан фермалын тур-густуула бо күзүн 7 га кар-тофель шөлүлөс 60 тонна

Көдөө туудуга харылап турар кол организастаарын бээрэн — «Тыва сохкоз тууду» каттыжымшыкыны. Оңу беш чылдын баштайгы чылды-да тургустунган бо амык тууду организастаанын ажыл-ишчи баажынарын тодаргай түңвөлдөрүн көргүзө берген. Оон материал-техникниң баазаны бижиккан, күтүзү уладалып оорар. Сабарларын колдуу-дай-ла шуптузу илангыч баазаларын, чурттала бажынарын, чамдык бүдүрүлгө объек-тилерин; 10 муң кубометр чыпм-элтээр демир-бетон кы-лдылар бүдүрер күчүлүк поли-гон, чылда 3 миллион кезек туубузу бүдүрер эринеде завод. Дерик-Аксы суурда иш белеткээр пункт болгаш оон-даа эске.

130 тууду машиналарын бол-гаш механизмер турар баазаны бо чылды Кызылда ажыл-лаага кирер. Тууду организастаары мергежилди кадр-лар, инженер-техникниң ажыл-дакчылар, албан-ахыкчылар кылдыр, оларын чурт-тала байдалын улам экижи-дери-биле районда мехколхоз-налар кайы-даа 48 орунуг ийгиң чурттала бажынары-биле хандырттыган. 1979—1980 чылдарда 4 дугаар, 7 дугаар мехколхозларын болгаш Сидангит тууду-агыйныкы 15-15 бажынарын 3 суурду турар күрдүтүп, а Дүргө болгаш Дерик-Аксы суурларга ол ажылдаары бо чылды доозар ужурулду.

Планын ооналаларын хуу-за бетинде күчүстөдү дээр «Тыва сохкоз тууду» катты-жымшыкынын коллективтеринде мураккап ажылдагылар хей 5 дугаар мехколхозын, тускыйжык КМК-ны болгаш механизация эргелдини, автобазанын коллективтерин мураккаптарын доордуула. Коммунист Н. Ижигин удур-ка бригадалык чарыштын тил-екчян болуп, свертлоочуларын «Бригадалык беш чылда-панын—эвчээ санын чугула-ла» деп эгелешкенин деткип амылавышкан, план-да ажык 3 муң рубльдин тууду-монтаж ажылдарын кылды-ры күчүстөдү. Ындык мурак-ка чылда «Тыва сохкоз тууду» каттыжымшыкында хей.

Анжы-бурч МЕДЭЭЛЕР

Школачылар-ның үлүү

Ниятизи малынга чен белеткэр ажыга бөрү районун өрөшикчилери илпейкил киришкен. Школа бұрузунен тускай суген белеткэр бригада Ак-Чырага ажылдап турган. Солчур ортумак шко-

Н. САТ.

Чаа-бажынар

Сельхозтехниканын кур-комитетинин системалык ажылдачыларынын чуртта бажыны-биле ханшырылгазы чыл белген туудун ажикин овар. Бо чылды арктен төс айларында 5 чаа чурттага бажыны ажылдада кириген. Оларын штинден бирээнигеде он алды өг-бүдө чурттар ий бажыны Чыдаа-на хоорайда туткан.

И. ОЛДЫРЕВ.

Чөөн-Хемчактин Сут-Асы сууда Нуулар Баллар-оога ууттукан туудузу аэвоо Сут-Холду ийш ажыл-агый улагостунун ажил-инчилери чурттууар ий бажыны тулар хүдөөлөгени хуусаа бетиле, эки шымарыг күөсеткен. Агаа туудузулар К. Кутлар, Д. Ондар, М. Давыр-өөл эки ажылдаан.

Б. ОНДАР.

Онаалдадан ажыр

Республиканын Сельхоз-техниканын куркомитетинин чамдык бұдурөгелери болган органдарылары кара болган өңүт металл артыкчыларын чымырын планын бо чылдын арктен төс айларында ажыр күөсеткен. Туранын район сельхоз-техника салбыры төс айда 152 тонна металл артыкчыларын чурдуур чорулар турган. 155 тонна чедир-тен. Соортулга баазаны 290 тонна металлды чыр пландан ажыр 17 тоннаны берген.

О. ИВАНОВ.

КАМГАЛАДЫР

Тыва АССР-ини күрүнө страховационин баштар чери СЭБП ТБ-нын болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин 1978 чылдын июнь 1-де үндүргөн доктаалыга дүүштүр 1979 чылдын январь 1-ден агаал. Тыва АССР-ини девис-көөрине турар болган ССРЭ-нин Бюроо ажыл-агый министр-терөөсунга хамаржыр ажил-агыйларын өңү-хөргөжини камгалар күрүнө страховационин тургускан. Бүдөө ажыл-агыйнын дараа-зында хөргөжини — бирөөде, тараа культуларыны, тарымал болган хөй чылдык сугенини. (чайгаар үнген сугенини, кыштарын, артыларын, кези үнгөндүр илгит амытанарын ба-за тууду туруну, машина-тех-никаны, аяны-бүрү материал-ларын камгалалырын көрдүгөн. Бир өвөс камгалаттыгын өңү-хөргөжин аймыл-халаттан үрөдүн. азы долдузу-биле туут-катыгын билдээ, ону доктаат-тыгын хуу-буугаар төлөөр. Чижээ, аймыл-халаттан үрө-дүн, көгөрөөнү дөш көдээ ажыл-агыйнын куьдуралары-га баазас өртөөнүк — 50.

С. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик районунуң иур-страхование инспекциязы-ның инспектору.

Бистин календарывыс

Алексей Васильевич Кольцовтун өөс-чөгелери уугу шулукут деп алап турганнар. Оон төртүтүнгенден бээр 170 чыл арктен. Ничааза-даа бозу өөренип алган өрүс шу-лукутуну чогаалдары бо хүн-нерде-даа алам чок артын кал-ган. Кольцовтун бижир алы уугустун аас чогаалына чокк болган дылы бөдүн, билин-гир.

Шулукут А. Кольцов Воро-неж хоорайга мал-маган са-лып саарган, байып алган ме-шанин кижинин өг-бүдөсүнө 1809 чылдын октябрь 15-те төртүтүнген. А. Кольцов он бир харымында да үчүлүшө-нин ийи алазын белип доө-пө-дөн алазын албадаанкы-ны-биле өөс салгылар ажыл-хөргөни дуалаажып эгелөөр. Чай-чипсар чок эки салгыла-па чорур боза, өртем-билги кай-даа барбас деп өөдү төө-редип турганнар. Ничааза-даа көдээ суурларын баазарла-

ЧОННУН ШУЛУКЧУЗУ

рын өргөп-кешип, мал-маганын уугустун садып ап-даа, дедир салгылап-даа турган, А. Ко-льцов поэзия дугайын бөдөн чороан. Холга кирген-де шу-лукут чыныгыларын өл нөм-чүп, шулукутун бөдү бүүдү бижип турган. Бозу хөйбү нөмчүп, амыдыралдан шыдаар шаа-биле өөренип, билип ап, кызымаккай чүткүлү-биле шу-лукут деп атаа четкен.

Москвага, Петербурга ала-зынын ажил-хөргөни айы-биле чоруп тура, А. Кольцов дык хөй ном ундуркуттары, критиктер, чогаалчылар-биле танышкан. Ат-сураа үмгөж андык кижинин шулукутери оларын кичээлгеини хаара туудуп, соңуурган. Чогаал-чылар оон шулукутеринин са-лым-хуузун шиптирелесин, эгелеп бижип чорур автор-лун шулукутерини чыныкты-нып 1835 чылда дуалаажып үндүрүшкен. Кольцовтун шу-лукутери өртем-билин чок та-раачынар белин эки бижир

апарганнар. Оон шулукутери уугустун ырларында чокк. Оларда тараачынын дээр-бер-ге күш-ажылынын, бөдүн ки-жилерини хун бүрдүгөн ажил-амыралынын дугайы чүртү-түнгөн.

А. С. Пушкин-биле учураш-канын ол «байырдалдын ми-нутаны» деп чүгалаан. Рос-сийаны сурадыг шулукутуу Кольцова ханы ынакшын, оон башкын, дагыныкчызы бооп, амыдырал-чурттагызын-га болган чогаалчы ажи-лында дуалаажып чороан. 1837 чылда Пушкин дуооге өдүрткен сонда Кольцов «Ар-га-эзия» деп шулуку бижжон. Пушкин дугайында хөй-ле шу-лукутер парлаттыгын. Ничаа-за-даа литература төөгүлүчү чүгө ийи шулуку — М. Ю. Лермонтовтун «Шулукутун өлөгөн», А. В. Кольцовтун «Ар-га-эзия» деп чогаалары кир-ген. Арга-эзиянын шуугага, ажыг соокка ууур чаныгыш-нын чок бижыг туржуп ту-

рар мадыр, бачын кылдыр дийригиткен. А. С. Пушкин-ниң өвүр-дөвири «Арга-эзия» деп шулукутте шак ычтар эл-эвэрти чүртүтүнгөн. Кольцов уугу чоңуну уугу шулукуту ынакшыншын уран арга-биле шак ычтар илереткен.

Кольцовтун ат-алдары өскөн. Оон азы Пушкин-биле е-кеми турар апарган. Оон шулу-кутерини чыныгыларын бистин чүртүстү-даа, дагыныкыла-даа хөй-хөй тиражтарын пар-лаан турар. Кольцовтун шулу-кутерини чыныгыларын бистин илди чок анын компози-торларын кичээлгеини хаара тууткан. Ничааган оон шулу-кутерини хөй кезинде алга чогаалтыгын. 300 ажыг ком-позиторлар А. Кольцовтун чо-гаалдарына кичээлгеини сал-ган, аларга аялгалар бижирин оралашканнар.

К. ЗАМОШНИН, (ПМА).

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ВОЛЕЙБОЛ

Франция болган XI Евро-па чемпионатында волейбол маргылаазын ССРЭ-ниң эр болган хөргөж спортчуларынын шипиндек командалары- менен атты чаалап алган. Монреальга болган Олимпи-адага бистин эр уугустун ко-мандалык нөмгүн шамаал ал-ган-даа болза, а оон сонунд-а чыл улаштыр аштырымыш-кыга таваржып көрбөн.

Эр уугустун аразында болган учуражылгага нөмгүн шамаал олимпий чемпионнары поляк волейболестере оонашкан, ху-лерин—Югославиянын спорт-чулары чаалап алганнар.

Бистин хөргөж командалы-кы Европа чемпионнамын адым медалын он катан ча-лап ал турары ол Ийги чери ГДР-нин, үнүкүзү — Болгариянын шипиндек коман-далары өөлөөрөн.

(СЭТА).

КУШ-КУЛЬТУРА-БИЛЕ НАЙЫРАЛДАШКАН

Көдөңнүк ажил-инчилериниң аразында массалык спортчу ажилды эки организастаан дөш область кокуузуунуң тилкекчи кылдыр өвүрү рай-онуну Куйбышев атыг кол-лооту куш-культура коллек-тивин санаан. Мурдакы ажал-агыйда — меканизаторларын, малчыларын, ховунуң илчи-лерини хөй кезин куш-куль-тура болган спорт-биле найы-ралдашкан. Бо чылдык шип-тинде азын уюзууда белин ГТО комплексиниң норматив-терин үш чүс хире коллоочулар дужаап алган. Болжол болган район чегерлеп хөй-хөй мар-гылааларга куйбышевтерги тергин эки киришкелесин.

Коллооту спортчуларынын чедипшикчирин дээрке көдээ Советтин колхозта партия ба-за комсомол комитеттериниң көдөңнүк илчилерини амы-дыралына куш-культураны калбаа-биле илчилериниң талым-биле чыгыс уугу до-кутаал сагыш салышынын ажилын түңсөлдүр. Мын-да спорттун чыда хөргөж коллооту партияга, массалык кросстар база чырыш-тур, кожанында бөлүс кол-лоочуларын ажил-инчилери-биле кады эрттерип найыралдык спортчу илчилерин, шипара маргылааларын өг-бүдөлөр каралдык спортчу маргылаа-лар чыдап апарган бооп ту-рар.

Уугусту туудуңу аргамы-биле коллоотуң төс суурунда

футбол, волейбол, баскетбол шоллерин, маргылаалар эрт-тир секторларын аныгы чароо стадиону туткан. Үш спортчу аалдар, бригадалар, футболдар, хову туралары да кылдылар, хову туралары он дөрт спортчу шолдер аныктарын эргезиле. Куй-бышевтер ам бир уугу спорт-чу комплексти тууду алыр шиптирлөөн.

Колхозта куш-культура кол-лективин илчилерин комсо-мол, спорттун хөй хөргөж-теринге хандыкчылык спорт-симе А. Подкур уугурун турар. Ол бозу футбол, волейбол, ка-ра боолар секцияларын та-рип турар. Стол теннизи секцияны коллоотуң тууду жегери А. Бонский чорудан турар. Колхоз аргамы А. Плитман спортчу бугу тен-нисерин илчилерин киржеч-кин.

Спорт коллоочуларын куш-ажылы чедипшикчирин бо-луртунга салдырар. Эки спорт-чулар меканизаторлар И. Ко-менко, С. Антонов, С. Оксен-чук ажалдык социалист чарытын тилкесчилери бол-гызар. Массалык адымдык ажилдары ажал-агыйда уугурун ийи каттап кылдыртырар. Коллективке анык кижилер-ини хаара туттувары улга-кык.

А. ЯНУШЕВСКИЙ, СЭТА-нын көрр-Житонир область.

«Уугустун үнү» деп шулукутер нөмү дээс сурадыг совет шулукут Роберт Рождественский ССРЭ-ниң Күрүнө шамаал-ы-биле шамадырынга деп шиптирген. В. СЕВСТЬЯНОВТУЦ фотоу. СЭТА-нын фотохроникам.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

Красноарский медицина ин-ститудунга өрөдөлөгөн чыл-дары бидиртпейн эрте бер-ген. 1972 чыл. Тускай дээл эртемниң дипломун алган, На-талья Васильевна өскөн, тө-рөн чери Эркин районга ажилдары-биле келгеш, ра-йон эмнегелесиниң ивисти аары-лар эмкөөр эмтигине ажил-дай берген.

Ажылдап эгелөөнүн баш-тайгы хүнеринде-ле эмтигин нарын мергежилге дадыгып, ажил-ингине хандыгын эгел-дөөн, Дүне, хуваас дүрген ча-ладаларга баары, эмнегелеге келген аары уугусту хү-дөө алыр белин өвөс.

Эмнегелеге чыдар аарыг кижилерин эмнеп хайбарары-га, суурнуң чурттакчылары-нын, малчыларын аары-ше-верин хынаарында, лекция, бе-седа кылдырынга, үе-шак, күш негеттиер. Ничааган бо та-

лазы-биле ол хөй-нигине да-нын ажылдап келген.

Наталья Васильевна эмне-ле шугумууда ам 7 чыл ажил-дай турар. Ол бо аразында оонашкан ажилыга кызы-мак, чонга эгелдэн көргүзүп, коллективте бугу-лаа хүн-дүккөдүлгө кижилериниң бир-ээ-ли болган.

Район эмнегелесиниң эртелек-чин Р. И. Калдар-оолдан ол коллективте мурнакчыларын дугайында соңуурган айтыр-га:

— Коллективте ажилыга кызымак, хөй-нигине кижилер-инис-ле хөй. Оларга бистин мурнакчы амыралыныстын бир-ээни, нияти аарыгар эмтиги Наталья Васильевна Чордуу хамаржыр. Ол бисте «Билге илчилериниң эге организаци-янын мурнакчы лекторлары-нин база бирээни кизи» — деп, Роман Ижапович таймыр-лап турар.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

ХҮН ЭРТКЕНИ БИЛДИРБЕС

Найысман Кызылдын № 23 уруулар-сады Уугу-Хемчан оо-талазында база бир көрүштүк чедер турар. Бо бажычче эртен-ки-не бичин чаштар ала-ил-леринге эргелешимеэн чор-гаар баштырлар. Олар ма-наа келген ири, шулуку өө-рө-лөп, тоолдар дынпап, ала-ил-лериниң азы-бүрү дүрүлөр туудуп, тус-тус бөлүктөр айы-биле кемчилер, өрөдөлөгөн дөшүрүлгө, ойнап, хүн эрт-кени-даа эскерберет.

Уруулар салынын эргелекчи-ни А. И. Леонова коллективти бидилип уугурун, оон кем-гүнчиринин болган ала-ил-лерин хүндүктелди чедип алган. Коллективте бо чылгы бугу-ле ажил-хөргө Делегейиниң уруулар чылынга тураскаат-тыгын. Толгаргааларга стен-дилерин салдыктык бөлүк са-нында лерин кылган. Ол уруу-лар албан черинин амыдыра-лын көргүскен фотоларын стенилерде көргүскен болган урууларын хол-биле кылган ажилдарын дөшөгөн.

Салдыкты хөргөжиниң ишти-де чыгы ийи вераланын бо

чылгы немей кылган. Оон чү-рүк кадарында кижилерин башкы Л. И. Бакина дык көрүштүк кылган. «Өскө-дөө шимелдеш таварымчалыг. Хөргө ишти чедер оонагай, урууларга таварымчалыг тоол-дарын мадырларын чү-рүктарын аскап, бичин кичи-лериниң салгы-сеткилин ол бугу хаара тууду турар.

Маана эртен чыдак девис-көөрүн бир булуңтуга тарып, чай дүргүзүлгө урууларын киржидиле-биле ажаап эстү-рген. Уруулар буттарынын хол-лу-биле эстүрүшкени реджек, сүгүн, помидор, үкөр, согу-намы күсөөр чоргаарал-биле ажаажып турганнар. «Тарып алган ногазыны эрте чымын-не чеге ажилдап эгелей бер-ген бис» деп, салдыкты өчө-дөн О. П. Богданова чүгалап турар. Коллектив кемгүнчир-инин ол девискөөрге өгөдөр эстүрү эгелдэн урууларын күш-ажылы киржидилеринге дуузыг дээрин ала-илер үнөлөп турар.

Е. СЕВКПИТ.

БЕЛЕТКЕЛ КОШКАК

Волейболга хөргөж спорт-чуларын республика маргыла-ады болуп эрктен кызыл-дын Херс атыг спорт залында дөрт хун уругу-дөшүн маргылаанын түнөөнө Барыш-Хемчик районун шипиндек командалык эртен чыгы чемпион адым база ка-тап баштык. Чыгыс-даа ко-мандала уугурун чемпион-чида эскердизимизин во-лейболестери — ийги, Кы-зылдын педагогика институ-дун студенттери — үшкү чөдөрүн эөлөөрөн.

Командаларын нияти бел-леткени кошкак деп чү

вени болуп эрктен оюн-нар бадтыкан. Спорт-ту бо хөргөж сөзүгү уло Тывада чөгүр сайырады албай турары хомуданч. Республика маргылаанын чүгө Барыш-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Мангун-Тайга, Эркин районнардан айылда өскө ра-йоннарын командалары шуу киршишкенин көчүт хомудан-чыг. Ол чорук спорттун бо хөргөжин өл чөдөрүн спорт комитеттери кичээлгеини сал-бай, белик мергежилдиг во-лейболестери белеткери-биле район тептеринде, совхозтар-да, суурларда секцияларын ажилтай турарын база бир бадтыкылы өл.

Болуп эрктен маргылаа-га киришкен командаларын кемгүнчириниң хөй кезин хөргөж ойнакчылардан тургус-туган. Оларын аразында өвүр овар, талантлыг амык-тарын сады көчүт өвөөш болган. Ничааган районнар-нын спорт комитеттери бо чөдөрүн түнөө үндүрүп, өвүр овар амыкчарын волей-бол секцияларына хаара ту-дуп, белик мергежилдиг спорт-чуларын белеткери негетти-нин турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылаанын түңөл учуражылгаларын бидире.

А Ж Ы Л Э К И

Балгазын — Танды районда уугу суурларын бирээни. Ылай-бээр аргышкан чон оон кажал-даа үстүр өвөс. Албан-даа, хуу-даа хөргө ужуң чор-уну тура, анал доктаал, суур-нуң столовазынга ынал-па-кыр мен. Маана оон ажил-ынин дугайында бижир бо-лазын.

Бо коллектив суурнуң чур-такчы чонун, чорумал кижилер эки шымарыг, аныг аш-чөм-биле хандырар хүдөөлөгөн эки күдөсүн турар. Хүндүр кайм-даа үнөлдө столовага келгеш, аныг аш-чөм турар. Ылай-бээр аргышкан турар кижилер хөй болгай, ыдык-даа болза, маана кижилер залчт маал ур-даа турбас.

Мында белеткел турар чөм-ни эки шымарыг, чөмөнниң кемгелерини элдек-өлөлө хандырар турары — коллек-тивте эки ажилыг хөргөчөл турар. Маана чөмөнниң кемгелеринге столовазын позаралы-гыга четтергенин илгерил-дөө чоруп турар.

Д. ДӨМҮР-ООЛ, пенсионер.

Ажаалда кассаларында ойнашкынныг салышкыннар

1979 чылдын октябрь 5-те Киров хоорайга болган ойнап алышкын тиражынын ШУУШТУРЕР ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бугу ажаалда кассаларында ойнап алышкын салышкыннарын дараазында сайырында ойнап алышкын таварышкан.

Table with 2 columns: Салышкынның ор-тумак түңүгө хуу-НЭН биле ойнап алышкынның кемгөөлү, Салышкынның ор-тумак түңүгө хуу-биле ойнап алышкынның кемгөөлү. Rows list various numbers and names like А-15 Чээрби беш, А-49 Чээрби беш, etc.

Саннары 1000-дан хөй дугаарыг ажаалда кассаларында дараазында бугу мун дугаарларга баштайгы мунда дугаарлар шыккан дугаарлар ойнап алган, өскөөр чүгалааларга №№ А-1015, А-2015, А-3015 болган оон-даа өскө; А-1049, А-2049, А-3049 болган оон-даа өскө.

Тираж чорудар талым-биле комиссиянын дараагы—Киров хоорукчосунуң дарганын оралкызы—В. П. Шабалин. Комиссиянын дарыссалгалыг секретары — В. Н. Карповский.

Ажаалда кассаларында ойнашкынныг салышкыннар

1979 чылдын октябрь 5-те Киров хоорайга болган ойнап алышкын тиражынын ШУУШТУРЕР ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бугу ажаалда кассаларында ойнап алышкын салышкыннарын дараазында сайырында ойнап алышкын таварышкан.

Table with 2 columns: Салышкынның ор-тумак түңүгө хуу-НЭН биле ойнап алышкынның кемгөөлү, Салышкынның ор-тумак түңүгө хуу-биле ойнап алышкынның кемгөөлү. Rows list various numbers and names like А-562 Чээрби беш, А-569 Чүс, etc.

Саннары 1000-дан хөй дугаарыг ажаалда кассаларында дараазында бугу мун дугаарларга баштайгы мунда дугаарлар шыккан дугаарлар ойнап алган, өскөөр чүгалааларга №№ А-1015, А-2015, А-3015 болган оон-даа өскө; А-1049, А-2049, А-3049 болган оон-даа өскө.

Тираж чорудар талым-биле комиссиянын дараагы—Киров хоорукчосунуң дарганын оралкызы—В. П. Шабалин. Комиссиянын дарыссалгалыг секретары — В. Н. Карповский.

Информастыг программа, 23.05

«Дорнбургта шипелдер. До-кументалдыг фильм. 23.30—01.15—Герман Демократтыг Республикасы тургусканын 30 чылдыг тураскааткан Совет Эмнегелес ГДР-нин куан-турарынын хүнерин хаары. Консерваториянын уугу ла-зында дачмыдала. Тонгө-де—Богун дөшөгөс. Инфор-мастыг программа.

ОКтябрь 18-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ев», Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Хармы-лаан, горнистер!». 11.35 — Г. Бороник — «Бунос-Айреске интэрью». Москваның В. Ма-жовский атыг үлөөлөгү тел-атрынын фильм-шпины. 13.55 — Мелдээр. 14.00—16.00 — Чапсар. 16.00 — Мелдээр. 16.15 — «Сибирск» болган Бирмак Чөөн чүктө. Кино-программа: «Салгың кырал-нары», «Соду үткөс» чүк-татар, «Алпажалга». 17.15—

«Шмырдаа школа». Эгелеп чорутулгандык фильм. 17.45 — «Орус чүгө». 18.10 — «Мил-лионнарын ленини университет». «Бугу чүдөөн кичи-жиге». 2-гн дачмыдала.

КЫЗЫЛДАН

18.40—Телемелдээр. 18.50 — «Социалист чарытын хүн дөшөгөс». Дачмыдала. 19.15—Телемелдээр. 19.30 — «Хөй-ниги амыдыралынын акрары». Дачмыдала. МОСКВАДАН 19.55—Богун дөшөгөс. 20.10 — Топ тегелесинениң ак-раныга эң баштай. «Салга берей». 20.40 — чүкн телефильм. 22.30 — «Ев».

ИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.40 — «Амыктарын чө-гаалдыла». 19.10 — «Эртен-ки чедипшикчирин». 19.40 — «Урууларга шулукут». КЫЗЫЛДАН 19.55 — Чарлаалар. 20.00 — «Бир өг-бүдөңнүк төөгүзү». Телефильм. 20.55—21.15 — «Хүн келер. Документалдыг фильм.

агаар

Бугу республикага кезек булуттар, төп болган бар-ыны районнарга өл хар, чаар. Хаттыг дүргөн олукулга 3—14 метр чедер. Агарынч тем-ператураны 3—5 чылдык чө-дөрлө 2 градус сооктан 3 гра-дус чедир чымыр.

Кызылга база чыс колумак-тыг хар чаар. Хаттын дүргө-ни секундла 9—14 метр че-дер. Агарынч температураны күндүс 3—5 градус чылдыг бо-лур.

КИНО

ОКтябрь 18-ТЕ «НАВЫРАЛ»; «Бүштүк кы-жы» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда. «КАА ХЕМ». Кинолекто-рий: «Оң дүштүк мөс»

Кызылдын амыдырал-ханды-рыга комбинация доктаа-мал ажилдары биле уугу экономист, парникхерскалар эртелекчел, илди дараар шиптиң технология, парникхер-

Редактор В. С. ШАРАВИИ

15.00, «Ева удуксаан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ПОНЕР»; «Киношпины» 9.00, Кинокауб: «Светостор» 10.40, 15.00, «Билеи чок пас-сажыр» 12.30, 16.40, «Емелын Пугачев» (2 сериялыг) 19.30 шактарда. «ВОСТОК»; «Мөң амы-лаага» 15.00. «Хачын-тыг шайалга» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдын